

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Opiskelijakirjaston verkkojulkaisu 2004

Sukupolvenvaihdos verotuksen kannalta ja sen verohuojennukset

Andersson Edward

Julkaisija: Helsinki: Suomen asiainajajaliitto, 1920-
Julkaisu: Defensor Legis: Suomen asianajajaliiton äänenkannattaja
1 :2004
ISSN 0356-262X
s. 3-11

Tämä aineisto on julkaistu verkossa oikeudenhaltijoiden luvalla. Aineistoa ei saa kopioida, levittää tai saattaa muuten yleisön saataviin ilman oikeudenhaltijoiden lupaa. Aineiston verkko-osoitteeseen saa viitata vapaasti. Aineistoa saa opiskelua, opettamista ja tutkimusta varten tulostaa omaan käyttöön muutamia kappaleita.

Helsingin yliopiston Opiskelijakirjasto
www.opiskelijakirjasto.lib.helsinki.fi
opiskelijakirjasto-info@helsinki.fi

SUKUPOLVENVAIHDOS VEROTUKSEN KANNALTA JA SEN VERONHUOJENNUKSET

(Steuerliche Aspekte des Generationswechsels und dessen Steuererleichterungen)

1 Yleistä

Sukupolvenvaihdos on sekä perheyriyksessä että maataloudessa niin tärkeä tapahtuma, että siihen on syytä alkaa varautua hyvissä ajoin, sen sijaan että alettaisiin pohtia näitä asioita vasta yrittäjän kuoltua, jolloin yleensä on monia muitakin ongelmia pohdittavana. Tässä pohdin varautumista sukupolvenvaihdokseen vain verotuksen kannalta, mutta se edellyttää tietenkin, että sukupolvenvaihdoksen henkilökohtaiset ja taloudelliset edellytykset tulevat samanaikaisesti tai mieluummin vielä aiemmin selvitettyiksi.

On syytä todeta, että sukupolvenvaihdos on aina yksilöllinen tapahtuma. Malli, joka soveltuu yhteen perheeseen tai yritykseen, ei ehkä ole lainkaan soveltuva toiseen yritykseen, koska sukulaisuussuhteet tai taloudelliset edellytykset ovat aivan toiset. Näihin edellytyksiin on siis syytä paneutua ajoissa, jotta välttyttäisiin vaikeuksista ja yleensä myös tarpeettoman suuresta sukupolvenvaihdokseen liittyvästä verotaakasta. Aina tulee tosin olemaan tapauksia, joissa yrittäjä kuolee enneaikaisesti ja yllättäen. Tällöinkin voi olla eräitä mahdollisuuksia vaikuttaa sukupolvenvaihdokseen liittyviin veroihin.

2 Seuraajaa ei löydy perhepiiristä

Jos tilanne on sellainen, ettei perheestä tai lähisuvusta löydy elinkelpoisen yrityksen tai maatilän jatkamiseen soveltuvaa ja halukasta henkilöä, ainoa ratkaisu lienee yrityksen myyminen mahdollisimman edullisesti ja myyntivoittoveron maksaminen voitosta. Tällöin 50 %:n ns. hankintameno-olettamalla on suuri merkitys voittoa laskettaessa. Kun tätä hankintameno-olettamaa nyt ehdotetaan alennettavaksi 40 prosenttiin, se merkitsee tuloverotuksen tiukennusta pitkään omistettujen mautilojen, yritysten ja yritysosakkeiden kohdalla. Tämä 50/40 prosentin hankintameno-olettamasääntö tulee vain niiden myyjien hyväksi, jotka ovat omistaneet myydyin hyödykkeen vähintään 10 vuotta. Tältä kannalta myynti ennen nykyisen omistajan kuolemaa voi olla edullisempaa kuin että perilliset myyvät pian kuoleman jälkeen. Jos perilliset myyvät, hankintamenona heille on kuitenkin yrityksen/osakkeiden/mautilan perintöverotusarvo; mikäli se on käyvän arvon tasolla, myyntivoittoa ei ehkä tule perillisille. Perillisten ei yleensä kannata yrittää painaa perintöverotusarvoa alas, sillä ainakin I veroluokassa perintövero on lievempi kuin pääomatulovero.

Yrityksen myynnin yhteydessä voi syntyä tuloveroseuraamuksia myös muille kuin myyjälle. On aina syytä selvittää, miten luovutus vaikuttaa esim. yrityksen tappiontasausoikeuteen, varainsiirtoverotukseen sekä arvonnalisäverotukseen. Ostajan otettua lainaa yrityksen hankkimiseen hänen korkovähennysoikeutensa ei sen sijaan ole epäselvä, vaan kyseessä on kiistatta tulonhankkimisvelka.

Perheyhtiön osakkeiden luovutus voi vapautua luovutusvoittoverotuksesta, jos se tapahtuu osakevaihdon muodossa (EVL 52f § ja TVL 45,2 §). Tällöin luovuttajat saavat ostajayhtiön liikkeeseen laskemia uusia osakkeita. Tätä ei pidetä verotuksessa luovutuksena, mutta osakkeiden hankintameno ei myöskään muutu. Rahavastiketta voidaan käyttää hyvin rajoitetusti ja sen osalta tapahtuu luovutusvoittoverotus. Tällainen osakevaihto merkitsee sitä, että myyjät jäävät taloudellisesti sidoksiin entiseen yritykseensä, joka on nyt osana suurempaa yritystä ja uusien ihmisten hoidossa; tähän liittyy luonnollisesti riskejä. - Perittyihin maatiloihin tätä ratkaisumallia ei juuri voitane käyttää.

EVL 52c §:n mukainen osakeyhtiön jakautuminen voi myös olla sellainen sukupolvenvaihdoksen esitoimi, jonka avulla etukäteen helpotetaan vaihdoksen toteuttamista. Jos jakautumisen tarkoituksena on lähinnä yhtiön voittovarojen erottaminen erilliseen yhtiöön, joka sitten voidaan myydä, verottaja puuttuu helposti 52g §:n nojalla asiaan (vrt. toisiinsa KHO 1999:2 ja 63). Mutta tämän veronkierto-säännöksen soveltaminen ei yleensä tule kysymykseen, jos voidaan osoittaa, että jakautumisen tarkoituksena on saattaa yhtiö sellaiseen tilaan, että sukupolvenvaihdos voidaan toteuttaa helpommin.

3 Seuraaja löytyy perhepiiristä

Sukupolvenvaihdoksen verotusongelmat tulevat ajankohtaisiksi, jos perheen tai lähisuvun piiristä löytyy yrityksen tai maatilain jatkamiseen halukas tai halukkaita henkilöitä ja nykyinen yrittäjä arvioi hänet / heidät kykeneviksi jatkamaan yrityksen toimintaa. Ensimmäisiä pohdittavia kysymyksiä on tällöin ajoitus: onko ryhdyttävä toimiin nyt vaiko vasta myöhemmin. Mutta vaikka tähdittäisiin sukupolvenvaihdokseen vasta vuosien kuluttua, verotussyyt voivat puhua sen puolesta, että jo nyt olisi syytä ryhtyä tiettyihin esitoimiin, lähinnä osakelahjoituksiin. Tällöin siirretyn omaisuuden arvonnousu tulee luovutuksesta lähtien seuraavalle polvelle. - Osakelahjoitusten yhteydessä saattaa olla perusteltua jakaa osakekanta A- ja 13-osakkeisiin niin, että yrittäjä pitää hallussaan korkeamman äänivallan omaavat A-osakkeet, jolloin hänen päätösvaltansa yrityksessä säilyy, vaikka osakkeista ehkä jopa yli puolet olisi luovutettu.

Osakelahjoitusten sijaan voidaan käyttää esim. lapsille suunnattua osakeantia. Alihintainen tai muutoin edullinen osakeanti voi kuitenkin sekin aiheuttaa lahjaverotuksen. Samoin lahjaverovollisuus voi syntyä siitä, että avoimeen tai kommandiittiyhtiöön otetaan perillinen uudeksi yhtiömieheksi ilman vastaavaa panosta.

Toinen pohdittava kysymys on, halutaanko siirtää yritys/maatila vastikkeellisesti vai vastikkeetta eli kaupalla vai lahjana/perintönä. Jos tehdään esim. isän ja lasten kesken kauppa täydestä hinnasta, perilliset joutuvat yleensä myöhemmin perimään saman määrän, minkä he ovat yrityksestä isälleen/äidilleen maksaneet; tämä ei ole kovin mielekästä. Sen vuoksi päädytään käytännössä yleensä käypään arvoon nähden alihintaiseen mutta kuitenkin vastikkeelliseen luovutukseen. Kun on kyse maatilasta, yrityksestä tai sen osasta, hinnassa voidaan mennä alas vain vähän yli puoleen käyvistä arvosta ilman että luovutusta käsitellään osaksi lahjanluonteisena (PerVL 55,3 §). (Normaalitilanteessahan rajana on $\frac{3}{4}$ -osaa PerVL 18,3 §). Jotta ennen luovutusta tiedettäisiin, mikä on veroviranomaisten soveltama käypä arvo, on mahdollista pyytää tästä ennakkoratkaisua (PerVL 39a §), jossa viranomainen todella on velvollinen ottamaan kantaa luovu-

tettavan hyödykkeen käypään arvoon päätöksen hetkellä ja esim. seuraavan puolen vuoden aikana. Siten, jos yritysosakkeiden arvoksi on ennakkoratkaisussa määrätty 600.000 euroa, ne voidaan ilman tuloveroseuraamuksia myydä perilliselle esim. 310.000 eurolla. Se, voidaanko kauppahinta tai suuri osa siitä jättää pitkäksi ajaksi velaksi, ehkäpä korottakin, on vaikea kysymys, josta ei tiettävästi ole oikeuskäytäntöä. Mutta esitän kantanani, että veronkiertämissäännös (PerVL 33a §) voi tulla sovellettavaksi, jos maksusuunnitelmaa ei ole ja olosuhteet antavat aiheen epäillä, ettei kauppahintaa ole tarkoituskaan maksaa. - Jos 310.000 euron hinnan sijasta esimerkkitapauksessa käytettäisiin vain 290.000 euron hintaa, ostajaa verotettaisiin 310.000 euron lahjasta, josta vero olisi suurempi kuin 20.000 euron hintaero.

Vaikka sukupolvenvaihdostarkoituksessa tehty myynti olisikin alihintainen, siitä saattaa silti syntyä myyjälle luovutusvoittoa, joka lasketaan normaalisääntöjen mukaan (ks KHO 2002:24). Luovutusvoiton verosta saatetaan kuitenkin vapautua TVL 48,1 §:n 3 kohdan säännöksen perusteella. Siinä vapautetaan lopullisesti verosta voitot, jotka ovat syntyneet verovelvollisen myydessä harjoittamaansa maatalouteen tai metsätalouteen kuuluvaa kiinteätä omaisuutta, avoimen yhtiön tai kommandiittiyhtiön osuuden taikka vähintään 10 %:n osakeosuuden. Luovutetun yhtiön (osakeyhtiö tai henkilöyhtiö) ei tarvitse olla EVL:n mukaan verotettu. Ostajan on oltava joko yksin tai yhdessä puolisonsa kanssa verovelvollisen lapsi tai tämän rintaperillinen taikka sisar, veli tai sisar- tai velipuoli. Vielä vaaditaan, että myyty omaisuus on ollut yli 10 vuotta verovelvollisen tai hänen ja sellaisen henkilön omistuksessa, jolta hän on sen saanut vastikkeettomasti. Tämä säännös tekee vastikkeellisen sukupolvenvaihdosluovutuksen luovuttajalle edulliseksi, mutta luovutuksensaajalla on tietenkin oltava taloudelliset mahdollisuudet ostaa po. omaisuus. Verovapaus luovutusvoitosta peruuntuu asiallisesti, jos ostaja 5 vuoden sisällä myy ostamansa omaisuuden edelleen, kuitenkin siten, että hänen maksettavakseen tällöin tulee sekin vero, josta hänen saantomiehensä on vapautunut (TVL 48,4 §).

Harvinaista ei ole, että kaupan (ja myös lahjan) yhteydessä pidetään luovuttajalle käyttö-, hallinta- tai tuotto-oikeus. Tämä vähentää hintaa ja alentaa myös maksettavaa veroa, mutta se voi toisaalta merkitä perintö- tai lahjaverohuojennusten menettämistä, mistä tarkemmin jäljempänä. Myös vähintään kymmenesosan perheyhtiön osakekannasta omistavalle kuuluva varallisuusverohuojennus VVL 27.6 §:n mukaan saatetaan menettää tämän johdosta (ks KHO 2001:7).

Jos yrittäjävanhemmat haluavat siirtyä eläkkeelle, on usein niin, etteivät heidän tulevat YEL- eläkkeensä turvaa entistä elintasoja mutta yhtiössä on vastaavasti paljon varoja, joiden ottaminen ulos yhtiöstä ansiotulona verotettavana osinkona on verotuksen kannalta epäedullista. Toisaalta nämä "liikavarat" tekevät osakkeiden substanssiarvon niin korkeaksi, etteivät lapset tai muut jatkajat pysty osakkeita sillä hinnalla ostamaan. Suositeltava menettely on tällöin usein se, että yhtiö voittovaroillaan lunastaa vanhemmilta osan heidän osakkeistaan ja seuraajat ostavat heiltä loput osakkeista suunnilleen samanaikaisesti ja samaan kappalehintaan. Tällaisessa lunastustilanteessa verottaja ei voi soveltaa peiteltyyn osingon säännöstöä (VML 29 §, ks. myös KHO 2003: 59 ja Veroh:n tiedote 6/97). Osakkeiden myyjä verotetaan lunastussummasta vain luovutusvoitoverosäännösten mukaan (TVL 45 §) ja lapsille myydyistä osakkeista saatu luovutusvoitto on jopa verovapaa (TVL 48,1 § 3 k).

Kun tehdään sukupolvenvaihdosluovutus, on monia yleisiä yritysverotukseen liittyviä ongelmia, joita on tarkoin harkittava mutta joihin en voi tässä yhteydessä mennä yksityiskohtaisesti. Esimerkkinä mainitsen tappiontasausoikeuden mahdollisen menettämisen. Jos sukupolvenvaihdoksen kohteena olevassa yrityksessä on käyttämättömiä tappioita, on siis syytä selvittää asia ja haettava TVL 122.3 §:ssä tarkoitettua poikkeuslupaa. - Jos taas yrityksen tai yritysosakkei-

den ostaja joutuu rahoittamaan ostonsa lainoilla, syntyy kysymys korkojen vähennysoikeudesta. TVL 58,1 §:n säännös oikeuttanee kyllä korkojen vähentämiseen (tulohankkimisvelka), mutta rahat korkojen maksamiseen on yleensä otettava yhtiöltä (osinkona tai lainana). TVL 58,6 §:n mukaan kuitenkin tällaiset yhtiöosuusien hankintaan otetut lainat vähentävät sitä määrää osingosta, joka voidaan katsoa pääomatuloksi. - Jos lainaa on jouduttu ottamaan perintö- tai lahjaveron maksamiseksi, tämänkin lainan korko lienee vähennyskelpoinen.

Sukupolvenvaihdoksen verotuksellinen edistäminen, jota esiintyy lähes kaikissa maissa, tähtää tietenkin siihen, että yritykset ja maatilat voisivat säilyä suvun omistuksessa. Varsinkin perheyriyksille vaihtoehtona on yleensä, että ne myydään suuryritykselle, jolloin yksityisen omistajan innovatiivisuus ja erityinen yrittämisen halu helposti häviävät uuden omistajan toteuttamien "tehostamistoimien" johdosta. Perheyriyksessä sukupolvenvaihdoksen veroseuraamukset joudutaan yleensä rahoittamaan yrityksestä otettavalla rahalla, mikä heikentää yrityksen toimintaedellytyksiä sekä absoluuttisesti että suhteessa suuryrityksiin, joita koko sukupolvenvaihdosproblematiikka ei koske. - Henkivakuutuksen ottamisella saatetaan ajoissa varautua perintöveron maksamisen aiheuttamaan rahoitusongelmaan.

Ennen kuin ryhdyn käsittelemään PerVL 55-57 §:ään sisältyviä perintö- ja lahjaverotuksen sukupolvenvaihdoksen veronlievennysnormeja on syytä todeta, että on muitakin keinoja, joiden avulla voidaan lieventää nykyisen yrittäjän kuoleman jälkeen muutoin realisoituvaa perintöverorasitusta. Eräs sellainen on tietenkin yrityksen tai maatilan tai niiden jonkin osan lahjoittaminen seuraajalle ehdoin, että määräämisvalta ja tuotto säilyvät lahjoittajalla joko eliniäksi tai määrävuosiksi. Tällöin toimitetaan lahjaverotus, jossa lahjan arvosta vähennetään lahjoittajan oikeuden pääomitettu arvo. On kuitenkin syytä varmistaa, ettei tällaisella lahjoituksella menetetä PerVL 55 §:n mukaisia huojennuksia, joiden edellytyksenä on, että lahjansaaja jatkaa yritystoiminnan harjoittamista.

Jos kyseessä on perheosakeyhtiö, on usein mielekästä lahjoittaa lapsille pieniä osake-eriä vähintään kolmen vuoden välein, jolloin lahjaverorasitus ei muodostu merkittäväksi, varsinkin jos lahjat osataan ajoittaa siten, että osakearvot ovat alhaiset. Lahjakirjoihin on syytä merkitä, että lahjaa ei ole pidettävä ennakkoperintönä. Samalla voidaan ottaa lapsi / lapset mukaan yhtiön hallintoon keräämään kokemusta. Maatilan ollessa kyseessä määrääsien lahjoittaminen lapsille ei ehkä aina ole hyvä ratkaisu, koska siitä saattaa aiheutua maatilan käsittely verotuksessa yhtymänä, mistä voi aiheutua joitakin vaikeuksia. Esim. erillisten metsäyksiköiden lahjoittaminen voi kuitenkin käydä hyvin päinsä.

Lahjoitukset lapsille on syytä aina harkita hyvin tarkkaan, ettei siitä synny myöhemmin lahjoittajan elinaikana ongelmia esim. sen johdosta, että lapsi osoittautuu sopimattomaksi ja ryhtyy tuhlaamaan saamaansa lahjaa. Olen vuosien kuluessa nähnyt muutamia pahoja esimerkkejä tästä, joissa lahjoittajaisä on joutunut ostamaan takaisin esim. lapselleen lahjoittamansa maatilan.

Samantyyppisiä riskejä saattaa ehkä vielä suuremmassa määrin liittyä siihen, että perintöveroa pyritään säästämään lahjoittamalla tai testamenttaamalla omaisuutta yhden sukupolven yli suoraan lastenlapsille. Sinänsä tämä menettely säästää veroa sekä nyt että varsinkin tulevaisuudessa, kun lapsenlapset välttyvät maksamasta perintöveroa oman vanhempansa jälkeen. - On ehkä paikallaan vain todeta, että perinnön siirtäminen lapsenlapsille on mahdollista myös perinnönjättäjän kuoleman jälkeen siten, että lapsi luopuu perinnöstään. Mutta tämän luopumisen on oltava ehdoton ja sen tulee koskea koko perintöä.

4 PerVL 55-57 §:n mukaiset sukupolvenvaihdoshuojennukset

PerVL 55-57 §:ssä (ent. 63a-c §) olevat sukupolvenvaihdoksen hujennussäännökset on laadittu vaikeasti tajuttavaan muotoon, ainakin mitä tulee 55,2 §:n säännökseen, jonka mukaan hujennuksen määrittämiseksi pitää laskea kaksi ns. erotusta ja niistä pienempi osoittaa hujennuksen määrän. Hieman yksinkertaistaan totean, että hujennus käsittää sen, että perityn / lahjoitetun omaisuuden käypien arvojen sijasta sovelletaan varallisuusverotusarvoja, joiden oletetaan olevan alempia. Näiden erotus on yhtä kuin hujennuksen määrä. Tämä arvostus koskee maatalan maatalousmaata, metsää, rakennuksia, rakennelmia, koneita, kalustoa ja laitteita, muttei maatalan eläimiä eikä sen vaihto-omaisuutta, sillä niillähän kassaperiaatetta sovellettaessa ei ole verotusarvoa lainkaan. Kun yllä lueteltujen hyödykkeiden verotusarvot yleensä ovat verraten alhaisia, hujennus voi maatalan kohdalla muodostua merkittäväksi. Pelkästä metsätilasta hujennusta ei voi saada.

Yritykset voivat olla juridiselta muodoltaan erilaisia. Yksityisliikkeen sekä henkilöyhtiön osuuden arvostus perintöverotuksessa tapahtuu laskemalla yhteen yksittäisten hyödykkeiden arvot. Kun EVL ei enää tunne vaihto-omaisuuden aliarvostusta ja konepoistoprosentteja on alennettu, hujennuksen määrä on näiden hyödykkeiden kohdalla pienentynyt.

Osakeyhtiön kohdalla perintöverotuksen kohteena taas ovat perittyjen osakkeiden käyvät arvot. Myös varallisuusverotuksessa tavoitellaan käypää arvoa (VVL 11 §). Erityisesti liikeosakkeiden osalta tiukennettiin arvostusta VvMp:illä 1539/94 (nyk. VvMA 52/2001) luopumalla laskemasta tuottoarvoa, joka yleensä oli matemaattista arvoa alempi. Tämä varallisuusverotussäännösten muutos, joka tehtiin perintö- / lahjaverohujennuksia ajattelematta, heikensi näitä hujennuksia merkittävästi, sillä usein päädytään varallisuusverotuksessa ja perintöverotuksessa samaan käypään arvoon, jolloin mitään hujennusta ei säännösten mukaan synny. Tämä on huomattava epäkohta, johon eduskunta on ponnella parikin kertaa kiinnittänyt huomiota, mutta ilman tulosta. Nykyisen hallituksen ohjelmassa luvataan korjata tämä epäkohta.

Täsmällistä tietoa ei vielä ole tulevasta sukupolvenvaihdoshujennussäännöksen muutoksesta. Mutta alustavasti hallitus on ilmoittanut, että hujennus toteutettaisiin siten, että hujennuksen kohteena olevan omaisuuden matemaattisesta nettoarvosta käytettäisiin 40 prosenttia. Tämä ajatus on otettu positiivisesti vastaan ja sen toteuttaminen merkitsisi ilmeisesti myös sitä, että PerVL 55,2 §:n säännös saisi ymmärrettävämmän muodon.- On kuitenkin syytä todeta, että PerVL 55 §:n säännöksessä saattaa olla muutoinkin tarkistamisen varaa parin vuosikymmenen oikeuskäytännön ja muun saadun kokemuksen perusteella.

Siihen aikaan kun tuottoarvolla oli vaikutus liikeosakkeen verotusarvoon, verotusarvo vaihteli yrityksen tuoton mukaan. Nykyisin kun käytetään pelkkää matemaattista arvoa, verotusarvo realiteettien vastaisesti ei vaihtele suhdanteiden ja yrityskehityksen kannattavuuden vaihtelujen mukaan eikä esim. osakelahjoitusta voida enää ajoittaa heikon kannattavuuden kauteen, jolloin lahjavero muodostui alemmaksi. Tosin näkee käytännössä, että veroviranomaiset pyrkivät ottamaan hyvän kannattavuuden huomioon perintöverotusarvoa määritettäessä, esim. konsulttialan yritysten osalta, niissä kun aineellisten hyödykkeiden painoarvo on yleensä pieni. Kun tälle käytännölle ei ole mitään säännöksiä, se herättää arveluja ja voi johtaa varsin epätasaiseen arvostukseen.

PerVL 55 §:n mukaisen hujennuksen edellytykset määräytyvät itsenäisesti kunkin perillisen/ lahjansaajan osalta ja jokaiselta antajalta saatu lahja arvioidaan erikseen, kuten muutoinkin lahjaverotuksessa. Kun A oli saanut maatalan lahjana molemmilta vanhemmiltaan, laskettiin hujennuksen määrä kummastakin lahjasta erikseen

(KHO 1989 T 1960). Huonosti kävi tapauksessa 1993 T 4934, jossa puoliset Aja B halusivat antaa lapsilleen C ja D kummallekin osakelahjan, joka täytti PerVL 57 §:ssä silloin olleen ehdon että lahjan tuli käsittää vähintään viidesosa yhtiön osakkeista. Kun osakkeita oli 30, isä antoi C:lle 4 ja D:lle 3 ja äiti antoi C:lle 3 ja D:lle 4 osaketta. Mikään lahja ei täyttänyt lain vaatimusta; vaatimus olisi täytynyt, jos isä olisi antanut C:lle 7 ja äiti D:lle 7 osaketta! Siis osaamisen puutteesta johtuva virhesuunnittelu.

PerVL 55 §:n huojennukset eivät rajoitu pelkästään lähisukulaisiin, vaan periaatteessa kuka tahansa maatilaa tai yrityksen lahjana tai testamentilla saanut voi saada huojennuksen hyväkseen. Vaikka huojennus on tarkoitettu luonnollisille henkilöille, se on muutamassa spesiaalitapauksessa annettu osakeyhtiöllekin (ks. 1987 11 631), mutta en suosittelen luottamista tähän positiiviseen käytäntöön ilman sitä puoltavaa ennakkoratkaisua.

Lahjat, jotka on annettu samalla lahjansaajalle lyhyen ajan kuluessa ja jotka siis on verotuksessa yhdistettävä, käsitellään PerVL 55 §:ää sovellettaessa yhtenä lahjana (KHO 1989 11567), jos ne yhdessä yltyvät mutteivät erikseen yllä vaadittuun viides- tai kymmenesosaan. Toisin kuitenkin 1994 11560, jossa ensin oli annettu liian pieni lahja, jota sitten oli täydennetty lisälahjalla viidesosavaatimuksen täyttämiseksi vasta lahjaveroituksen toimittamisen jälkeen.

Perintöön/ lahjaan pitää sisältyä maatala, muu yritys tai sen osa. Maatilalle tunnusomaista on, että sillä harjoitetaan maataloutta tai maa- ja metsätaloutta muttei siis pelkkää metsätaloutta. Tilalla, johon kuului 105 ha metsää ja 14 ha muuta maata ja jolla harjoitettiin vain mökkien vuokrausta, ei katsottu harjoitetun maataloutta (1998 T 1305). Yritystoiminnalla taas tarkoitetaan EVL:n mukaista toimintaa, joten esim. liikekiinteistöjen vuokraustoiminta ei ole oikeuttanut huojennuksiin (1989 T 3979). Arvopaperikauppa ei myöskään yleensä liene sellaista yritystoimintaa, josta huojennus myönnettäisiin, mutta löytyy KHO:n päätös 2002 T 1488, jossa laajaa arvopaperikauppaa harjoittava yhtiö katsottiin yritykseksi, jonka siirtymiseen voitiin soveltaa PerVL 55 §:ää.

Kun 55 §:ssä puhutaan maatilaa tai yrityksen osasta, tämä vaatimus on täsmennetty 57 §:ssä siten, että huojennukseen oikeuttaa myös "vähintään yksi kymmenesosa maatilaa tai yrityksen omistamiseen oikeuttavista osakkeista tai osuuksista". Sanonta on epäselvä, mutta sitä on maatilaa osalta tulkittu siten, että jos luovuttajan omistuksessa on vain määräraosa (esim. 1/3), niin kymmenesosan vaatimusta sovelletaan tähän eikä koko tilaan (1986 11 600). Osakeyhtiön osakkeiden kohdalla (siis välillinen omistus) sen sijaan vaaditaan, että lahja käsittää vähintään kymmenesosan koko osakekannasta. Jos kyseessä on perintö ja kuolinpesään kuuluu esim. leski ja useita lapsia eikä pesää ole jaettu, on huojennuksen edellytyksiä arvioitaessa lähdeittävä fiktiivisestä jaosta, jossa leski saa puolet ja lapset kukin yhtä suuren osan, esim. kolme lasta kullekin kuudesosa ja viisi lasta kullekin kymmenesosa. Niin kauan kuin 57 §:n vaatimus oli viidesosa, lopputuloksena oli lesken ja kolmen lapsen jakamattomassa kuolinpesässä, ettei kukaan lapsista saanut huojennusta. Nyt kun rajana on vuodesta 2001 alkaen kymmenesosa, ongelma ei ole enää yhtä suuri. Mutta tarkoituksenmukaista on joka tapauksessa pyytää PerVL 25,3 §:n nojalla perintöverotuksen toimittamisen lykkäämistä, jotta ehditään toimittaa perinnönjako siten, että veronhuojennukset muodostuvat optimaaliksi. Tällöin on tietenkin kokonaisveromäärän kannalta järkevää jakaa maatala tai yritystoiminta (tai osakkeet) sopimuksella sille tai niille perilliselle, joiden on määrä jatkaa toimintaa.

Laissa edellytetään, että perinnön tai lahjan saaja "jatkaa perintönä tai lahjana saaduilla varoilla maatalouden tai maa- ja metsätalouden harjoittamista tai muuta yritystoimintaa perintönä tai lahjana saadulla maatilalla tai näin saadussa yrityksessä. Kun on kyse maatilasta, vaatimuksena on, että tilalla on ennen perintötapahtumaa / lahjoitusta harjoitettu maataloutta, mutta ratkai-

ussa 1991 B 564 ei vaadittu, että perinnönjättäjä olisi sitä itse harjoittanut. Tästä ei ole kuitenkaan syytä tehdä pitkälle meneviä johtopäätöksiä, koska perinnönsaaja oli tuossa tapauksessa itse jo ennen vanhempansa kuolemaa omistanut puolet tilasta ja viljellyt koko tilaa.

Tärkeitä tulkintaongelmia liittyy siihen, mitä laissa säädettyyn toiminnan jatkamisvaatimukseen sisältyy. Maatilan kohdalla ei ole vaadittu päätoimista viljelyä, vaan sivutoiminen viljely on riittänyt, esim. siinä muodossa että perinnön / lahjan saaja osallistuu tilan johtamistehtäviin päätoimensa ohella. Myöskään ei ole vaadittu, että viljellään koko tilaa: ratkaisussa 1988 B 597 riitti, että tilan 18 peltohehtaaria viljeltiin 5 ha. Pellonvaraussopimus tilan pelloista esti kuitenkin huojennuksen saannin (1983 11618), samoin maiseman hoito- ja kehittämissopimuksen tekeminen koko peltoalasta (2000:69).

Yritystoiminnan kohdalla luonnollinen jatkamisen muoto on yrityksen toiminnan johtaminen. Mutta jos on useita perillisiä, kaikki eivät voi johtaa. Oikeuskäytännössä on perustellusti otettu se kanta, että yrityksen hallituksen jäsenyys riittää antaman huojennuksen. Tapauksessa 1991 B 565 tilanne oli sikäli kriittinen, että yrityksen osakekanta oli siirtynyt 25 %:n osuuksina neljälle lapselle, joista kolme lasta ensimmäisestä avioliitosta eivät suostuneet valitsemaan velipuoltaan hallitukseen. Hän toimi kuitenkin yrityksessä ja KHO myönsi hänelle huojennuksen viitaten yrityksen vahvaan perheyhtiön luonteeseen. Ratkaisussa 1995 B 543 lesken saama elinikäinen oikeus osakkeiden tuottoon ei estänyt perinnönjättäjän kahta poikaa, jotka olivat perineet osakkeet ja hoitivat yrityksen toimintaa, saamasta sukupolvenvaihdoshuojennusta. Sitä vastoin perinnönjättäjän sisar ja sisarentytär, jotka olivat perineet tilan, eivät saaneet huojennusta, kun perinnönjättäjän äiti oli saanut testamentilla elinikäisen nautinto-oikeuden tilaan ilman tilintekovelvollisuutta (1996 T 4388).

Kun perillinen tai lahjansaaja on vielä alaikäinen eikä pysty itse hoitamaan maatilaa taikka yritystä, oikeuskäytäntö on aiheellisesti osoittanut ymmärtämystä ja katsonut huojennuksen saannin kannalta riittäväksi, että toimintaa on harjoitettu alaikäisen lukuun. Sama kanta voitaneen ottaa opiskelijaan, mutta vaikea kysymys on se, paljonko voidaan vaatia selvitystä siitä, että esim. alaikäinen vartuttuaan ryhtyy viljelemään tilaa. Käytännössä ei selvitystä ainakaan pienen lapsen osalta voitane vaatia juuri muusta kuin siitä, että maatalouden tai yritystoiminnan harjoittaminen siinä vaiheessa tapahtuu hänen lukuunsa. Ks myös Juha Lindgren, Osakeyhtiön sukupolvenvaihdoksen verotus s. 129 ss.

Edellä totesin, että ns. lahjanluonteisissa kaupoissa ei veroteta lahjasta, jos kauppahinta on enemmän kuin puolet maatilan, yrityksen tai yritysosakkeiden käyvästä arvosta (55,3 §). Mutta jos kauppahinta on tätä pienempi osuus niiden käyvästä arvosta, lahjaverot tulee määrättäväksi. Se ei kuitenkaan estä huojennuksen saamista, vaan kyse on lähinnä siitä, miten huojennus lasketaan. Ohje saadaan ratkaisusta 1989 B 568, jonka mukaan lasketaan, miten suuren osan käyvästä arvosta lahjaosuus muodostaa ja mikä olisi veron määrä käyppien arvojen mukaan. Sitten lasketaan sama prosentiosuus varallisuusverotusarvojen mukaan lasketusta verosta. Näiden kahden erotus on käytännössä huojennuksen suuruus.

Siihen, miten käyvät arvot ja verotusarvot lasketaan, en tässä tarkemmin puutu. Eräs käytännössä epäselvyyttä aiheuttanut kysymys, joka kuitenkin sai lopullisen ratkaisunsa KHO:n päätöksellä 2002:17 on se, minkä vuoden osakkeiden verotusarvoa käytetään huojennuksen laskennassa. Tapauksessa A oli kuollut 2.4.2000 ja jättänyt jälkeensä neljä lasta, jotka pyysivät ennakkoratkaisua siitä, miten osakkeet tulitisiin arvostamaan. Vaihtoehtoina olivat verotusarvo vuodelle 1998, joka perustui tilinpäätökseen 31.12.1998 ja verotusarvo vuodelle 1999, joka perustui tilinpäätökseen 31.12.1999 mutta jota verotusarvoa ei kuolinpäivänä vielä ollut olemassa mutta joka tietenkin oli laskettavissa. KHO viittasi PerVL 55,2 §:n sanontaan "verovelvollisuuden alkamista

edeltäneeltä vuodelta toimitetussa varallisuusverotuksessa noudatettujen perusteiden mukaan" ja totesi, että jälkimmäinen (verotus)arvo oli oikea; sehän perustui tietoihin, jotka olivat ajallisesti lähempänä kuolinpäivää. KHO näyttää itse asiassa olevan sitä mieltä, että ensisijaisena lähtökohtana on tasesubstanssi sellaisenaan eikä osakkeen verotusarvo, mutta yleensä nämä kaksi yhtyvät. Tasesubstanssi lasketaan mahdollisimman lähellä kuolinpäivää olevasta taseesta, joka voi olla myös välitilinpäätös.

Viime elokuussa KHO antoi kaksi vuosikirjaratkaisua 2003:53 ja 54, jotka myös valaisevat huojennuksen laskentaa, kun perintöön / lahjaan on sisältynyt osakkeita. Ratkaisussa 2003: 53 otettiin kantaa VVL 27,3 §:n säännökseen siitä, ettei osakkeen verotusarvo saa edellisen vuoden arvosta nousta enempää kuin 50 prosentilla. Tämä arvostussääntö katsottiin sovellettavaksi myös sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskennassa. Sen sijaan ratkaisussa 2003:54 katsottiin, että VVL 26,3 §:n säännöstä, joka antaa verotusarvosta 70 prosentin alennuksen sille, joka omistaa vähintään 10 prosenttia julkisesti noteeratun osakeyhtiön osakekannasta, ei tullut ottaa huomioon sukupolvenvaihdoshuojennuksen laskennassa. Samansisältöinen säännös on noteeraamattoman yhtiön osakkeiden osalta VVL 27,6 §:ssä ja prejudikaatti 2003:54 soveltuu varmaan siihenkin. Näiden kahden ratkaisun välisen lopputuloksen ero perustuu siihen, että VVL 27,3 §:n säännös koskee osakkeen arvoa abstraktisesti, kun taas VVL 26,3 ja 27,6 §:n säännökset koskevat osakkeen arvostusta vain siinä tapauksessa, että osakkeet ovat tietyn henkilön omistuksessa eli varallisuusveruhuojennus on näissä tapauksissa subjektiivinen.

Jos suunnitellaan maatilaa tai yritysvarallisuutta koskevan ennakkoperinnön tai muunlaisen lahjan antamista, on usein kysymys hyvin merkittävistä arvoista. Tällöin normaaliin suunnitteluun liittyy veroseuraamusten selvittäminen. Siihen tarjoaa hyvän keinon PerVL 39a-b §:ssä säädetyn ennakkoratkaisun hakeminen. Jos taas suku

polvenvaihdos perustuu kuolemantapaukseen, veroseuraamukset voivat taas merkittävästi riippua siitä, miten perintö jaetaan. Näistäkin asioista on usein suotavaa pyytää ennakkoratkaisua, mutta sitä ennen pesän osakkaiden on ainakin ylimalkaisesti oltava selvillä siitä, miten he haluavat perinnön jaettavaksi. Kun nämä asiat voivat olla vaikeita ja vaatia pitkää pohtimista ja sovittelamista, laki tarjoaa 25,3 §:ssä mahdollisuuden pyytää verovirastoa lykkäämään perintöverotuksen toimittamista enintään vuodeksi perukirjan verovirastolle säädetyn jättöajan päättymisestä. Tällaisiin pyyntöihin suostuttaneen yleensä, jos perintöön sisältyvän maatilaa tai yrityksen toimintaa jatketaan kuolinpesän tai sen osakkaiden lukuun eikä tämä omaisuus edusta vain vähäistä osaa kokonaisuudesta.

PerVL 55-57 §:ään perustuvaa sukupolvenvaihdoshuojennusta ei myönnetä viran puolesta, vaan sitä on haettava ennen verotuksen toimittamista eli ennen sitä päivää, jona veroviraston päätös tehdään. Suotavaa on liittää tällainen kirjallinen pyyntö perukirjaan, kun se jätetään verovirastolle. Jos perinnönjako on tällöin vielä toimittamatta, pyyntöä saatetaan joutua täydentämään myöhemmin perinnönjako-kirjalla. Kun perintöverotus ei kohdistu kuolinpesään vaan kuhunkin perilliseen, jokaisen on omalta osalta haettava huojennusta. Tietenkin kaikki perilliset voivat allekirjoittaa saman yhteisen pyynnön. Ennakkoratkaisupyyntö ei ole huojennuspyyntö.

PerVL 56 §:n mukaan voidaan varsinaisen sukupolvenvaihdoshuojennuksen lisäksi saada maksuaikahuojennus. Tätäkin on nimenomaan pyydettävä, mutta veroviranomaisella ei ole harkintavaltaa vaan etu on myönnettävä, jos edellytykset ovat olemassa. Edellytykset ovat jokseenkin samat kuin 55 §:n mukaan, mutta on katsottu, että on erikseen pyydettävä sekä 55 että 56 §:n soveltamista. Perintö- tai lahjaveron maksuaikaa myönnetään vain, jos 55 §:n mukaan huojennettun veron määrä ylittää 1.700 euroa. Jos veron määrä ylittää 4.250 euroa, maksuaikahuojennus myönnetään siten, että veromäärä jaetaan

viidellä ja yksi viidesosa tulee maksaa normaalina maksuaikana sekä muut neljä erää vuoden välein. Tämä maksuaikaetu on varsin edullinen, koska se on koroton.

Sekä 55 §:n mukainen varsinainen sukupolvenvaihdoshuojennus että 56 §:n mukainen maksuaikaetu menetetään, jos verovelvollinen luovuttaa pääosan (eli yli puolet) maatilasta, muusta yrityksestä tai sen osasta, ennen kuin 5 vuotta on kulunut perintö- tai lahjaverotuksen toimittamispäivästä. Tämä päivämäärä ilmenee verotuspäätöksestä. PerVL 55 §:n mukaisen edun menettäminen merkitsee sitä, että verovelvolliselle pannaan maksuun huojennuksen määrä 20 prosentilla korotettuna. Maksuaikaedun menetys merkitsee taas sitä, että jäljellä olevat veroerät pannaan maksuun seuraavan kantoerän yhteydessä.

Huojennuksen ja maksuaikaedun menettämisestä on säädetty 55,4 ja 56,3 §:ssä. Säännökset tulevat ilmeisesti sovellettaviksi vain vapaaehtoiisiin luovutuksiin. Pakkolunastus- ja konkurssitapauksissa niitä ei voitane soveltaa. Jos yritystoiminta lopetetaan kannattamattomana, katsoisin myös, ettei edun menetykseuraamuksia voida soveltaa. Oikeuskäytäntöä ei ole näistä tilanteista. Saattaa olla, ettei luovutus edes aina tule veroviranomaisen tietoon, vaikka 55,5 §:ssä kyllä säädetään, että verovelvollisen on ilmoitettava tapahtuneesta luovutuksesta kolmen kuukauden kuluessa.

Edward Andersson